

Inari Juntumaa

HYVINVOINTIPALVELUT

KANSALAISTEN NÄKÖKULMASTA

2010:2

Inari Juntumaa

HYVINVOINTIPALVELUT

KANSALAISTEN NÄKÖKULMASTA

Sisältö

Johdanto	4
Yhteiskunnan muutoksia	5
Arvojen yksilökeskeistyminen	5
Hallinnon kaventaminen ja laadun ymmärtäminen	6
Hyvinvointierot lisääntyvät	7
Hyvinvointipalvelujen ulkopuolelle jääminen ja jättäminen	9
Pääosin palvelut toimivat	9
Ulkopuolisia – sosiaaliasiamiesten arki on karu	9
Turvattomuus ja järjestelmäkritiikki	11
Tiivistelmä ja keskustelu	13
Lähteet	14

Johdanto

Hyvinvointivaltion takaamalla julkisilla palveluilla on ollut tärkeä henkinenkin merkitys kansalaisilleen. Hallintoteoreetikko Max Weberin mukaan tämä oli tarkoituskin; kehittyneissä yhteiskunnissa valtion tehtäviin kuuluu mm. sosiaalisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaaminen kansalaisoikeuksien ja koulutuksen ohella. Alkeellisemmin järjestetyissä yhteiskunnissa näiden tehtävien hoito jää perheyhteisöille, naapurustoille ja erilaisille vapaaehtoisuuteen perustuville yhdistyksille ja muille ryhmille. Hyvinvointivaltio siis ottaa vastuuta kansalaisten sosiaalisesta tilasta ja perustarpeista. Hyvinvoinnin aste liittyy tällöin sosiaalisiin oikeuksiin ja tasa-arvoon.

1960-luvulta lähtien Suomessa voimakkaasti rakennetussa hyvinvointivaltiossa markkinoita tärkeämpää oli sääntöjen noudattaminen. Ajateltiin, että vastuullinen, säästäväinen ja moderni yhteiskunta voidaan rakentaa julkisen ohjauksen toimintalogiikkaa painottamalla. Julkinen sektori oli verrattain moderni, suosittu, läpinäkyvä ja demokraattinen ja tyydytti kansalaisten tarpeita selviten tehtävistään lama-aikanakin hyvin¹. Nämä eivät kuitenkaan estäneet hyvinvointivaltion kriisikeskustelua saamasta Suomessa jalansijaa vaan julkisen sektorin nopea laajeneminen provosoi byrokraatiakriitikoita. Vaikka kansantalouden pahin kriisi oli ohitse vuonna 1994 ja Suomen valtion velka on ollut alle EU-maiden keskiarvon, on yleistä taloustilannetta ja hyvinvointivaltion säilyttämistä käytetty viimeiset 15 vuotta perusteena hyvinvointivaltion leikkauksille.

Meillä on siis suhtauduttu julkisiin menoihin kriittisesti niin nousu- kuin laskukausillakin. Hyvinvointivaltion kritiikki onkin sopusoinnussa liberalismiin, erityisesti anglosaksisen liberalismiin opinkappaleiden kanssa. Suhtautuminen markkinaperusteisiin ohjaustapoihin on pohjimmiltaan ideologinen.²

Vuonna 1987 – ollessamme varsin hyvässä taloudellisessa tilanteessa – Kokoomus astui hallitusvastuuseen siirtäen julkiselle sektorille markkinoihin ja taloudelliseen tehokkuuteen perustuvaa logiikkaa, joka pohjautui taloudellisiin kannustimiin ja liiketaloudellisten organisaatiokulttuurien rakentamiseen. Keskeisenä ideana oli lisätä palveluntuottajien omaa vastuuta³. Myös julkisten palveluiden kilpailuttamista koskeva lainsäädäntö säädettiin porvarihallituksen kaudella vuonna 1992.

1990-luvulla oikeistoliberaalit vaativat yksityistämistä, markkinoistamista ja priorisointeja. Hyvinvointivaltion puolustajat varoittivat, että tuloerojen kasvaessa kansalaisten taloudellisyhteiskunnallinen turvallisuus heikkenisi. Erot olivat kasvaneet koulutuksessa, terveydessä ja osallistumisessa.⁴ Kuinka tällaiseen päädyttiin Suomessa?

Kansalaisten näkökulman tarkasteleminen erikseen on tärkeää. Kansalaisten suora näkökulma tuleekin nopeasti etsittynä vastaan harvoin. Samoin se usein puuttuu erilaisista ohjelmista ja ohjeista. Samaan aikaan kansalaisten turhautuminen poliittisiin päättäjiin kasvaa ja halu poliittiseen vaikuttamiseen vähenee.

1 *Forma 1998; Grönroos 1987; Puoskari 1996; Temmes 1995.*

2 *Temmes 1994.*

3 *Peters 2003; Temmes 1995.*

4 *Ahonen 2003.*

Yhteiskunnan muutoksia

ARVOJEN YKSILÖKESKEISTYMINEN

Kansalaisten kannatus hyvinvointivaltiota kohtaan on laskenut suurin piirtein samaan tahtiin kuin yksityisen sektorin menetelmiä on otettu käyttöön. Samalla siirryimme 1980-luvun alussa Alasuutarin⁵ mukaan suunnittelun viitekehyksestä kilpailun viitekehykseen. Arvomaailma yksilökeskeistyi 1980-luvun loppuun mennessä ja joidenkin arvioiden mukaan suomalaiset olivat ikään kuin muuttaneet arvojaan jo ennalta tulossa olevia yhteiskunnallisia muutoksia silmäläpityksen⁶. Yhtä hyvin voidaan ajatella, että muutokset olivat seurausta muuttuneista arvoista. Hyvinvointivaltion kriisikeskustelua oli joka tapauksessa käyty jo yli vuosikymmenen.

Arvomutokset selittävät ja peilaavat jossakin määrin yhteiskunnallisia muutoksia. Shalom Schwartzin⁷ mukaan arvot ovat uskomuksia elämän toivottavista päämääristä tai asiantiloista ja niiden suhteellinen tärkeysjärjestys on elintärkeää päätöksenteossa. Schwartz on rakentanut universaalien arvojen mallin, joka on hänen mukaansa löydettävissä kaikissa yhteiskunnissa. Mallin kaksi päädimensiota ovat säilyttäminen vs. muutosvalmius sekä itsensä korostamisarvot (kuten valta) vs. itsensä ylittämisarvot (kuten hyväntahtoisuus).

Se, että yhteisöt voivat toimia vahvasti ja yhteisymmärryksessä, edellyttää että vallalla on yksilöllisyydelle vastakkaisia arvoja kuten yhdenmukaisuus- ja hyväntahtoisuusarvoja. Mainitut turvallisuus- ja hyväntahtoisuusarvot ovat samalla tasaveroisen eli demokraattisen vuorovaikutuksen ja yhteiselämän ehto. Voiko siis yksilöllisyysarvojen kasvu uhata tasaveroisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta?

Arvojen yksilökeskeisyys liittyy yhteiskuntiin, joissa esiintyy epätasa-arvoa ja sosiaalisia jakoja⁸. Yksilöllisyyttä korostavaan ajatukseen liittyvä tasa-arvoajattelun lieveneminen onkin varmaan helpottanut hyvinvointivaltion kaventamista⁹.

Miten individualismi alkoi menestyä sosiaalisesti tasa-arvoisessa Suomessa? Tavallisesti arvomuutokset liittyvät taloudellissosiaaliseen kehitykseen ja demokratiaan. Talouskehitys lisää yksimielisyyttä yksilökeskeisistä arvoista sekä hyväntahtoisuudesta. Tästä ei kuitenkaan seuraa lisäarvoa, sillä em. suoriutumisarvojen ja talouskasvun välillä ei ole teollisuusmaissa yhteyttä¹⁰. Yhteisöllisyysarvot siis tulevat ”turhiksi” talouskasvun edetessä ja menettävät merkitystään, ja epätasa-arvo lisääntyy.

⁵ Alasuutari 1996.

⁶ Helkama & Seppälä 2006.

⁷ Schwartz 1992.

⁸ Nurminen 1997.

⁹ Jokinen 2002; Kasvio 1997.

¹⁰ Inglehart 1997.

Taloudellinen kehitys on luonut perusedellytyksiä hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiselle samalla kun tasa-arvoisuutta kunnioitava, demokraattinen yhteiskunta on tukenut innovatiivisuuden, dynaamisuuden ja taloudellisen kilpailukyvyn edistymistä.¹¹ Yhteiskunnallinen tasa-arvo tuottaa kuitenkin talouskasvua vain silloin, kun se synnyttää luottamusta, joka synnyttää innovatiivisuutta ja taloudellisen toimeliaisuuden tarvitsemaa vakaata ja ennustettavaa ympäristöä.

HALLINNON KAVENTAMINEN JA LAADUN YMMÄRTÄMINEN

Samalla kun arvomaailma 1980-luvun mittaan yksilökeskeistyi ja oikeisto menestyi vaaleissa, vähennettiin hallintojärjestelmämme sääntelyä. Hallintoa hajautettiin ja julkista valtaa pienennettiin melko koordinoimattomasti ja kritiikittömästi. Uudistuksessa menetettiin suunnittelu- ja ohjausjärjestelmän tekijöitä, joilla ohjattiin palveluja ja erityisjärjestelyjä etenkin niitä tarvitseville pienille vähemmistöille sekä varoja kehittämistä vaativille alueille. Kustannusperusteisen valtionosuuden ansiosta kuntien kannatti kehittää myös sellaisia osia, jotka olisivat ilman valtion ohjausta varmaan jääneet vähälle huomiolle. Kehityksen reunaehtoina pidettiin jo vuonna 1990¹² kilpailun lisääntymistä, julkishallinnon tukitoimien ja suojelun poistamista, keskittämistä, kansalaisten tarpeiden moninaistumista ja pirstaloitumista ja niin ollen väliinputoajien lisääntymistä. Tämä onkin yhteiskunnassamme nyt arkipäivää.

Laadun arvioinnissa onkin huomioitava, että teknisen laadun ohella laatua on se, miten vuorovaikutusprosessi koetaan. Tähän vaikuttavat mm. luotettavuus, reaktionopeus, asiantuntemus, saavutettavuus, kohtelu, kommunikointi ja varmuus. Palvelua ei voida myöskään pitää kokonaisuudessaan laadukkaana, jos sitä tuottavien työntekijöiden ehdot ovat heikentyneet tai työmäärät liiksi kasvaneet; erityisesti palvelualoilla laadun tekijöihin kuuluvat esimerkiksi työntekijöiden kyvyt, empatia ja herkkyyt, sekä kyvykkäät ja sitoutuneet johtajat, toimiva organisaatio ja laadunvarmistus ja -valvontaprosessit.¹³ Ei tule myöskään aliarvioida sen merkitystä, että laajan julkisen sektorin maassa myös julkisen sektorin henkilöstön kokemukset työsuhteensa laadusta ovat osa sitä kokonaisuutta, jonka kautta yhteiskuntaa voidaan arvioida. Siten julkisen sektorin henkilöstön turvallisuus heijastuu yhteiskunnan turvallisuuteen. Konkreettisesti tämä ilmenee esim. siinä, että sairaalaosastoilla, joissa hoitajat ovat stressaantuneempia, on enemmän infektioita¹⁴.

Edellä mainitun kaltaisista seikoista siis puhumme, kun puhumme siitä, kuinka kansalaiset kokevat julkisen sektorin toiminnan. Erityisesti kansalaisten oikeusturvan toteutuminen on keskeinen kysymys. Valtio-kunta -suhteen ongelmallisuus on aiheuttanut esimerkiksi arvioinnin kohdalla epäselvyyksiä sen suhteen, mitkä tahot saavat arvioida mitäkin muita tahoja, millä tavoin, milloin ja millä muilla ehdoilla ja edellytyksillä. Jos arvioinnin vastuukysymykset ovat epäselviä, kuinka kansalaisten oikeuksia voidaan valvoa?

Hallinnon vaikuttavuuden ja laadun jatkuvan mittaamisen hyötyjä voi kyseenalaistaa myös siten, että liiasta byrokratiasta kritisoidun hallintojärjestelmän byrokraattisuutta eivät uudet mittausvaateet pienennä. Ensinnäkin tämä koskee työntekijöitä ja hallintoa, mutta tällaiseen uuteen byrokraattisuuteen käytetty julkisen sektorin aika on myös poissa kansalaisilta. Myös

¹¹ Hautamäki ym. 2004.

¹² Hautamäki ym. 1990.

¹³ Savolainen 2004.

¹⁴ Virtanen ym., 2009.

valistuneelta kansalaiselta edellytetään suurta tietomäärää, aikaa, energiaa ja terveyttä. Resurssit leikkaamalla laatua on vaikea taata, mutta niin on myös mittareita lisäämällä.

Lisäksi kaikkien puolueiden johto on omaksunut kilpailukyvyyn ja tehokkuuden tärkeimmäksi tavoitteekseen (vaalien välillä) ja taloudelliset mittarit ovat ylikorostuneet. Nämä nykyiset julkiset tavoitteet ovat vastakkaisia kansalaisten toiveille; (myös vaalien välillä) julkaistuissa kyselyissä kansalaiset johdonmukaisesti toivovat eniten, että julkiset palvelut toimisivat ja ovat myös valmiita maksamaan enemmän veroja toimivien palvelujen saamiseksi¹⁵. Niinpä valtion liiketoiminnan yksityistämisen ja palvelutuotannon markkinoistamiseen johtaneiden muutosten seurauksena voidaan kysyä, mitä kansalaisille tapahtuu. Syrjäyttävätkö taloudelliset arvot esimerkiksi kansalaisten oikeusturvan, objektiivisuuden ja tasa-arvoisen kohtelun.

Hyvinvointierot lisääntyvät

Hyvinvointi voidaan määritellä taloudelliseksi resurssien ja tarpeiden kohtaamiseksi, sosiaalisesti osallisuudeksi, tyytyväisyydeksi ja onnellisuudeksi tai fyysiseksi ja henkiseksi tilaksi, terveydeksi¹⁶. Asteikolla 1–10 suomalaisten arviot omasta hyvinvoinnistaan olivat vuonna 2007 keskimäärin 7,8. Noin 90 % suomalaisista pitää hyvinvointiaan melko hyvänä. Huonona tai melko huonona hyvinvointiaan pitää 3 %, mikä tarkoittaa siis reilusti yli 150 000 suomalaista. Eri muuttujien valossa tarkasteltuna heikoimmat terveysarviot löytyvät sukupuolen mukaan jaoteltuna miesten joukosta; perhemuodon mukaan yksin elävien joukosta; ammattiaseman mukaan jaoteltuna työttömien joukosta ja koulutuksen mukaan alimmasta koulutusluokasta.¹⁷

Vuonna 2008 suomalaiset voivat entistä paremmin, mutta eriarvoistuminen on edelleen kasvanut. Tuloeroja tasataan yhä vähemmän ja suuren osan erojen kasvusta selittää edelleen yleinen työelämästä syrjäytyminen.¹⁸ Hyvinvointierot jakautuvat myös alueellisesti kunnittain/kuntatyypeittäin, joskin psykososiaaliset ongelmat ovat lisääntyneet kaikissa kuntatyypeissä. Kuntarakenteen eriytyminen on aiempaa hienovaraisempaa ja hyvinvointi jakautuu myös kuntien sisällä.¹⁹ Hyvinvointierot ovat yhteydessä myös resurssien epätasaiseen jakautumiseen kuntien sisällä.

Arvotutkimusten mukaan suomalaiset tuntevat itsensä aiempaa turvattommiksi. Subjektiviisen yleisen terveyden heikkouden ja turvattomuuden välillä on yhteys²⁰. Lisäksi yleinen turvattomuuden tunne on yhteydessä fyysiseen turvattomuuden tunteeseen.

Turvattomuus on myös yhteydessä tulevaisuuteen kohdistuvaan optimismiin. Ikävä kyllä tulevaisuusoptimismi ei saa Sosiaalibarometrissa sosiaali- ja terveysalan palveluntuottajilta-

¹⁵ mm. HS 14.5. ja 21.5.2008; Forma 2006; Saari 2008.

¹⁶ Järveläinen & Mäkinen 2007.

¹⁷ Sosiaalibarometri 2007.

¹⁸ Moisio ym. 2008.

¹⁹ Karvonen ym. 2002, 2004.

²⁰ ESS 2006/07.

kaan varauksetonta tukea, sillä heistä 36 % uskoi oman alueen väestöryhmän tilanteen heikentyvän lähivuosina²¹. Palvelujen ulkopuolelle jäävien joukossa erityisesti esiin nousivat ne henkilöt, jotka eivät hakeudu palvelujen piiriin, olivat syynä sitten päihde- tai mielenterveysongelmat. Kyse on yhtäältä kokonaan avun ulkopuolelle jäämisestä ja toisaalta resurssipulasta johtuvasta ongelmien kärjistymisestä.²²

Muitakin selityksiä terveyden heikkenemiskehitykselle on esitetty. Esimerkiksi joskus muut käytännön asiat saattavat ankarissa elinolosuhteissa ohittaa oman terveyden vaalimisen. On myös havaittu, että eri sosiaaliryhmiin kuuluville ihmisille tarjotaan erilaisia palveluita.²³ Esimerkiksi 1990-luvun alussa pienituloisista miehistä kuoli sydäninfarktin jälkeisen vuoden aikana melkein puolet, kun suurituloisista kuoli vain vähän yli neljännes²⁴.

Palvelujen jakautuminen sosiaaliluokan mukaan on ilmiö, joka ehti Suomessa kaventua, mutta joka on taas lisääntynyt. Tulo- ja muut hyvinvointierot ovat Suomessa kansainvälisesti vertaillen melko pieniä, mutta väestöryhmien terveyserot selkeitä ja eurooppalaisessa vertailussa keskitasoa tai sitä suurempia. Hyvinvointierot kasvoivat 1990-luvun taloudellisen laman jälkeisessä Suomessa ja syrjäytyminen sai uusia muotoja. Vaikka odotettavissa oleva elinikä kasvaa jatkuvasti, sosioekonomiset erot säilyvät ja kasvavat. Trendi on ollut tiedossa 1990-loppupuolelta lähtien, mutta sitä ei ole käännetty.

Sen lisäksi, että kyse on selvästi rahasta, on kyse myös siitä, että toiset osaavat ja onnistuvat vaatimaan ja saamaan palveluja paremmin ja perustellummin kuin toiset. ESS-aineistosta löytyikin vahvistus esimerkiksi sille, että turvattomuus on yhteydessä ajatukseen kuuliaisuudesta ammattilaisia kohtaan. Tällaiset taidot liittyvät sosiaalisen pääomaan ja kasvuympäristöön; siten tietojen ja taitojen kautta päädytään myös johonkin yhteiskunnalliseen asemaan, joka on yleensä sama kuin vanhemmilla. Heikoimmilla olevat jäävätkin edelleen helppoiten palvelujen ulkopuolelle. Heitä ei kosketa yhteiskunnassa lisääntynyt hyvinvointi. Onkin mitä tärkeintä kysyä, eikö juuri tällainen palvelujärjestelmä ole tehoton.

²¹ *Yli puolet arvioi oman alueen väestöryhmän tilanteen kohentuneen kahden vuoden aikana, kolmannes arvioi heikentyneen.*

²² *Sosiaalibarometri 2007.*

²³ *Teperi & Keskimäki 2007.*

²⁴ *Salomaa ym. 2001.*

Hyvinvointipalvelujen ulkopuolelle jääminen ja jättäminen

PÄÄOSIN PALVELUT TOIMIVAT

Kuudentoista maan vertailussa Suomen terveydenhoito tuottaa hyviä tuloksia vähemmällä resursseilla, kun mittareina olivat mm. vastasyntyneiden odotettavissa oleva elinaika, tautikuolemat, antibioottien kulutus ja lasten rokottaminen²⁵. Kyseenalaista kuitenkin on, kuinka kauan tämä voi jatkua, kun sekä lääkäreitä, sairaanhoitajia että sairaalapaikkoja on Suomessa tarjolla suhteessa vähemmän kuin OECD-maissa keskimäärin. Lisäksi SKL:n indikaattoreista esimerkiksi keski-ikä korkeus on yhteydessä terveydenhuoltojärjestelmän lisäksi elinolosuhteisiin ja sairaanhoidon tasoon. Myös esimerkiksi tupakoivien määrä on Suomessa alle OECD-maiden keskiarvon²⁶. Terveydenhuollon nykyisessä ”tehokkuudessa” eli nykyisessä kansakunnan terveytystasossa on olennaista se, millainen terveydenhuoltojärjestelmämme on ollut 10, 20 ja 30 vuotta sitten.

Kansalaisilta kysyttäessä suomalaiset pitävät koulutuksen ja terveydenhuollon tilaa kohtalaisena: asteikolla 1-10 koulutukselle annetaan arvosana 7,9 ja terveydenhuollolle 6,9²⁷. Suomen koulutusjärjestelmä on OECD-vertailuissa todettu tasa-arvoiseksi ja toimivaksi. Sen sijaan terveydenhuoltojärjestelmän nykytilaa voi kutsua kriisiksi, kuten Wrede ym.²⁸ tekevät. Järjestelmä ontuu; esimerkiksi hoitotakuu ei ole taannut kansalaisille yhdenvertaista kohtelua²⁹.

Yleinen mielipide on aiempaa vahvemmin se, että sosiaaliturvan taso on liian alhainen, eikä tällainen näkemys liity omaan tulotasoon³⁰. Heikomman arvosanan sosiaalipalveluille antavat kuitenkin ne, jotka niitä itse käyttävät.³¹

ULKOPUOLISIA – SOSIAALIASIAMIESTEN ARKI ON KARU

Kuntien sosiaaliasiamiehet ovat päivittäisessä työssään tekemisissä juuri sellaisten henkilöiden kanssa, joiden oikeudet eivät toteudu. Sosiaaliasiamiesten tehtävänä onkin näiden ihmisten oikeuksien edistäminen neuvomalla, avustamalla ja oikeuksista tiedottamalla. Sosiaaliasiamiesten vuosittaisten raporttien³² tarkastelu kertoo, millaisten ongelmien parissa sosiaalitoimistoissa tosiasiallisesti työskennellään.

²⁵ SKL 2008.

²⁶ OECD 2008.

²⁷ European Social Survey -aineisto.

²⁸ Wrede ym. 2008.

²⁹ VTV 167/2008.

³⁰ Moisio ym. 2008.

³¹ Muuri 2007.

³² Tätä varten luettiin Espoon ja Lahden kaupunkien sekä Oulun (Hailuoto, Haukipudas, Kempele, Kiiminki,

Raportit kertoivat samasta maailmasta. Vaikka palvelut toteutuvat maan eri osissa eri tavoin, suurin ongelma tuntuu maassa liittyvän toimeentulotukeen. Tällä hetkellä toimeentulotukipäätöksen tulisi tulla seitsemässä arkipäivässä, ja vaikka keskiarvot yleensä ovat tämän rajan tuntumassa tai alle, saattaa suurikin joukko yksittäisiä toimeentulotukipäätöksiä viivästyä tästä rajasta selvästi. Toimeentulotukipäätösten viivästyminen aiheuttaa taloudellisia ongelmia laskujen maksussa (ja viivästyskorkoina) sekä yleisen elämän suunnittelun vaikeutumisena.

Myös hallintomenettelylliset puutteet toistuivat raporteissa. Lain asettamat kriteerit saattoivat jäädä täyttymättä ja esimerkiksi kirjallinen päätös saamatta, mitä ilman ei päätöksestä voi valittaa. Päätöksissä tulisi myös perustella, miksi juuri kyseinen henkilö ei täytä esimerkiksi vaikeavammaisuuden edellytyksiä, tai miten kyseisen lain mukaisissa päätöksissä maksu on tulojen perusteella määrätty. Toimeentulotuen perusosaa saatiin alentaa ilman sen edellytyksenä olevan suunnitelman tekemistä tai ilman kirjattuja perusteita. Samoja asioita jouduttiin selvittämään toistuvasti. Viranhaltijat eivät aina tunnistanee tilanteita, joissa tulisi toimia hyvän hallintolain edellyttämällä tavalla. Vielä puutteellisemmat tiedot hallintolaista oli apua tarvitsevilla; harvoin he osaavat tai jaksavat kyseenalaistaa viranhaltijoiden menettelyä, mikä korostaa viranomaisten vastuuta.

Toimeentulotuen jälkeen toinen suuri aihealue koski lasten- ja kodinhoitoapua, joita ei saa ajoissa vaan vasta kun tarvitaan laajempia, lastensuojelullisia toimia. Myös vanhusten hoito nousi esille samoin kuin vammaisen lapsen perheiden väliinpuotoaminen.

Kuten Lahden raportissa sanotaan, työ muodostuu suorituskeskeiseksi kilpailuksi, jossa liukuhinnamaisesti tehdään päätöksiä pystymättä tarpeeksi perehtymään taustoihin. Jatkuva kiire heijastuu hakemusten pintapuoliseen käsittelyyn – vaikka tilanteet ovat entisestään monimutkaistuneet – käsittelyaikoihin ja virheiden todennäköisyyden lisääntymiseen. Tämä heikentää kansalaisten oikeusturvaa. Espoossa taas on Suomen kuudesta suurimmasta kaupungista vähiten sosiaalityöntekijöitä asukasmäärään nähden. Pitkäjänteisempään ihmisten auttamiseen pysyvämmiin ei juurikaan jää aikaa. Puutteita on mm. toimeentuloa hakevan henkilön suunnitelman tekemisessä lain velvoitteesta huolimatta, vastuuhenkilön löytymisessä, vastuun ottamisessa lastensuojelun kokonaisprosessista sekä jälkihoidossa.

Miksi? Vuoden 2007 sosiaalibarometrin mukaan kuntien sosiaalitoimista vain 44 % piti taloudellista tilannettaan hyvänä tai melko hyvänä kysymishetkellä ja 42 % 12 kuukauden kuluessa. Terveyskeskusjohdot olivat lähes samanmielisiä; enemmistöltään pessimistisiä. Pätevän henkilöstön saaminen on molemmilla puolilla vaikeaa ja entisestään vaikeutunut.

Myös mm. vuoden 2007 Sosiaalibarometrissa kysytään sosiaalialan asiantuntijoiden näkemystä palvelujen tilasta. Heidän mukaansa heikoiten kansalaisten tarpeisiin vastaavat lapsiperheiden kotipalvelut sekä päihdehuollon asumispalvelut. Myös mm. päihdehuollon laitospalvelut sekä maahanmuuttajille suunnatut palvelut ovat liian heikkoja. Lapsiperheille suunnattua ennalta ehkäisevää kotipalvelua onkin vähennetty kunnissa 1990-luvun alkupuolelta lähtien, mikä heijastuu laajenevaan lastensuojelutyöhön. Terveyskeskuspuolella sähköinen asiointi ja psykiatrinen hoito nousivat vastaavan kyselyn kärkeen.

Liminka, Lumijoki, Muhos, Oulu, Oulunsalo, Tyrnävä, Ylikiiminki ja Tampereen (Kangasala, Kuhmalahdi, Lempäälä, Nokia, Pirkkala, Pälkäne, Tampere, Valkeakoski, Vesilahti, Ylöjärvi) seutukunnan sosiaaliamiehen raportit vuodelta 2007 sekä Rovaniemen ja Ranuan sosiaaliamiehen raportti vuosilta 2005–06. Lisäksi luettiin Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Oy Socomin raportti vuodelta 2007. Osaamiskeskus hoitaa sosiaaliamiestoiminnan Kymenlaaksossa (Anjalankoski, Elimäki, Hamina, Iitti, Jaala, Kotka, Kouvola, Kuusankoski, Miehikkälä, Vironlahti, Pyhtää, Valkeala).

Turvattomuus ja järjestelmäkritiikki

Turvattomuuden lisääntyminen on yhteydessä luottamuksen vähenemiseen ja yhteiskunnalliseen passiivisuuteen. Robert Putnamin³³ sanoin voidaan puhua vähäisestä sosiaalisesta pääomasta. Esimerkiksi Kääriäinen³⁴ yhdistää sosiaalisen pääoman vähyyden nuorten masentuneisuuteen. Elintaso ei sen sijaan masentuneisuudelta suojaa. Samoin asia nähdään Stakesissa; muut kuin materiaaliset tekijät ovat yhä enemmän hyvinvoinnin tekijöitä, joskin samalla työhön ja toimeentuloon liittyvät tekijät määrittävät edelleen hyvinvointia. Niin ikään työttömyys on selvimmin yhteydessä hyvinvointiin ja sen vajeisiin.³⁵

Arvojen tasolla muutosta voidaan hahmottaa Ronald Inglehartin³⁶ kautta. Hän on tutkinut arvojen ja poliittisen vaikuttamisen yhteyttä jaotellen arvot materiaaliisiin ja postmateriaaliisiin. Materialististen arvojen, jotka korostavat taloudellista hyvinvointia ja turvallisuutta, tärkeys on kasvanut. Vastaavasti länsimaissa taloudellissosiaalisen kehityksen edetessä korostuneiden postmateriaalisten arvojen, kuten yksilöllisen vapauden ja elämänlaadun turvaamisen, tärkeys on hienoisessa laskussa. Kollektiivisuuden tärkeys on ollut nousemassa takaisin, yksilöllisyyden tärkeys on hieman vähentynyt.

Nykytilaa leimaavatkin epävarmuuden lisääntymisen ohella poliittisen passiivisuuden lisääntyminen ja julkista sektoria kohtaan tunnetun luottamuksen ennätyksellinen alhaisuus. Vaikka ulkoistaminen voi tulla kunnalle ennakoitua kalliimmaksi³⁷, suhtautuvat kansalaiset siihen myönteisesti³⁸. Ja uudet tuulet jatkuvat: kun kuntien ahdinko on virittänyt toiveita valtion vahvemmassa tasauksesta, huomauttaa pääministeri vierastavansa tilannetta, jossa valtio automaattisesti auttaisi. Palvelujen sijaan pääministeri on kiinnostunut tuottavuuden kasvusta ja kilpailukyvvystä.³⁹

Kansalaisten keskuudessa hyvinvointivaltion kannatus on korkeampi kuin koskaan, mutta luottamus alhainen⁴⁰. Kuluttajat eivät luota (tässä kohtuukorkeiden verojen maassa) myöskään yhteiskunnan talouteen⁴¹. Taloudellinen epävarmuus tekee perinteisistä arvoista tärkeämpiä minkä lisäksi yhteiskunnan perusyksiköiden pieneneminen ja niiden välisten suhteiden heikkeneminen muuttavat kansalaisia vähemmän muutoshaluisiksi⁴².

33 Putnam 1995, 2000.

34 Kääriäinen 2003.

35 Moisio ym. 2008.

36 Inglehart 1997.

37 Rajala ym. 2008.

38 esim. Länsiväylä 15.10.2008.

39 Kuntalehti 15.10.2008.

40 Moisio ym. 2008; Saari 2008.

41 Tilastokeskus 2008, kts. tarkemmin lähteistä.

42 Held 1982; Lahti 2008.

Puohiniemen⁴³ mukaan suomalaisten muutospainetta ovatkin jatkuva uudistuminen ja taloudellisten arvojen ylikorostuminen. Niinpä suomalaiset kaipaavat kiihkeän kilpailun vastapainoksi turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä enemmän kuin nykyiseltä yhteiskunnalta saa⁴⁴. Turvattomuuden lisääntymisen taustalla on tai sitä kuvaa esimerkiksi muutosvalmiutta tukevien arvojen suuri lisääntyminen⁴⁵. Kuten edellä on mainittu, arvomuutokset ovat lisäksi voineet helpottaa hyvinvointivaltion muutoksia.

Hyvinvointivaltio on muuttunut myös siten, että kansalaisten kiinnostus osallistua sen toimintaan on vähentynyt. Koska välillisen demokratian päätöksentekijät tuottavat hyvinvointivaltiota, ja koska heidän päätöksensä tulisi heijastella kansalaisten toiveita, onkin vielä paikallaan kiinnittää huomiota poliittiseen järjestelmään; sen legitimitetti tulee kansalaisten osallistumisesta. Toimivasta demokraattisesta järjestelmästä huolimatta luottamus poliittiseen järjestelmään on laskenut sekä poliittinen vaikuttaminen laimentunut: äänestämättömyys johtuu politiikkaa ja poliitikkoja koskevasta epäluottamuksesta⁴⁶, mitä mieltä ovat etenkin yli 30-vuotiaat. Tutkimuksissa on jonkin verran ristiriitaisuutta, mutta ilmeisin ongelma liittyisi järjestelmän sijaan ihmisiin; päätöksentekijöihin⁴⁷.

Itse järjestelmän tukeminen ja siihen uskomisen johtavat vaateisiin sen uudistamisesta. Demokratian haaste nouseekin niistä kansalaisista, jotka eivät luota poliitikkoihin eivätkä demokraattisiin instituutioihin.⁴⁸ Yleisesti ottaen sekä äänestävät että äänestämättä jättävät kansalaisemme ovatkin sitä mieltä, että tavallinen kansalainen ei voi merkittävästi vaikuttaa⁴⁹. Tunnetta vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle jäämisestä vahvistaa palveluiden ja tuen ulkopuolelle jääminen. Se, etteivät päättäjät ole tehneet riittäviä toimia ongelmien kasautumisen korjaamiseksi, synnyttää vieraantumista ja näköalattomuutta, mikä näkyy myös äänestyskäyttäytymisessä. Tätä kehitystä ei korjata aktivointikampanjoilla vaan parantamalla vaikeuksissa olevien ihmisten hyvinvointia.⁵⁰ Grönlundin ym.⁵¹ mukaan kansalaisten erot poliittisessa osallistumisessa ovat kasvaneet 1970-luvulta 2000-luvulle.

Tiihonen⁵² on sitä mieltä, että köyhistä ja heikko-osaisista nousevat demokratian kriitikot. Kansalaiset eivät usko, että heidän valitsemillaan päätöksentekijöillä ei olisi välineitä vaikuttaa köyhyiden jatkumiseen taloudellisesta kasvusta huolimatta ja ehkäistä tuloerojen kasvu. Jälkimmäinen ei toisaalta koske vain niitä, jotka ovat itse heikko-osaisia. Siten kriitikoita ovat myös altruistit. Näin ajattelee myös Inglehart⁵³ sanoessaan, että hyväosaisten joukossa on järjestelmäkriitikoita. Näin päädyimme siihen, että sekä hyvä- että heikko-osaisten joukossa on kriitikoita. Monien hyväosaisten kriittisyys pohjautuu varmaan Saaren & Yeungin mukaan suomalaisille tärkeisiin sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja altruismiin.⁵⁴

Hyvinvointierojen lisääntymiseen liittyy monenlaista - poliittinen epäluottamus saattaa esimerkiksi johtaa haluttomuuteen maksaa veroja, jos niitä ei uskota käytettävän järkevästi.⁵⁵ Koska yleinen luottamus politiikkaan ja poliitikkoihin on laskenut vaihtuvista hallituk-

43 Puohiniemi 2002.

44 Helkama & Seppälä 2006.

45 Pohjanheimo 1997.

46 FSD2269.

47 kts. myös Karvonen ym. 2005.

48 Dalton 2004.

49 FSD2248.

50 Sosiaalibarometri 2007.

51 Grönlund ym. 2005.

52 Tiihonen 2007.

53 Inglehart 1997.

54 Saari & Yeung 2008.

55 Dalton 2004.

sista huolimatta, on paikallaan kiinnittää huomiota siihen, että myös vasemmisto on monissa maissa toteuttanut julkisen sektorin markkinoistamispolitiikkaa⁵⁶ eivätkä päätökset Suomeen kunnissa ole sidoksissa siihen, mitkä puolueet ovat vallassa⁵⁷.

Tiivistelmä ja keskustelu

Hyvinvointi jakautuu ja epätasaistuu samalla kuin yleinen hyvinvointi ja varallisuus lisääntyvät. Eriarvoistumiskehitys on kasvanut 1990-luvun lamasta lähtien. Samaan ajankohtaan yleensä viitataan, kun ilmaistaan, milloin markkinamekanismien tuominen julkiselle sektorille aloitettiin, vaikka todellisuudessa poliittinen tahto tähän oli jo aiemmin. Lama kuitenkin vauhditti ja helpotti julkisen sektorin leikkauksia.

Eriarvoistuminen, kasvavan joukon jääminen palvelujen ulkopuolelle ja turvattomuuden kasvu lisääntyvät samaa tahtia. Tähän kehitykseen on yhteydessä lisääntyvä poliittinen passiivisuus. Vaihtoehtoliikkeiden suosio kasvaa, kun perinteinen välillinen demokratia ei tuota päätöksiä ja tuloksia, joita kansalaiset haluaisivat. Samalla kun veroja halutaan maksaa lisää palvelujen turvaamiseksi, ei palveluiden turvaaminen näytä toteutuvan.

Hyvät palvelut tasaavat mahdollisuuksia tasaveroiseen elämään. Niin kauan kuin palveluista luisuu ohi kasvava joukko, toimii yhteiskunta vähenevässä määrin tasaveroisesti. Luottamus, politiikan sosiaalisuus ja turvallisuus vähenevät. Ihmiset voivat huonommin. Korjausta ei kaipaakaan vain ennaltaehkäisy taloudellisten riskien minimoimiseksi, vaan koko järjestelmä. Tärkeimmät syyt tähän ovat inhimillisiä. Ihmisillä on oltava oikeus voida hyvin. Palvelu- ja hallintojärjestelmä ovat ihmisiä varten, ei päinvastoin.

⁵⁶ Pierre & Peters 2000.

⁵⁷ Hyvärinen & Lith 2008.

Lähteet

- Ahonen, Sirkka** (2003), Yhteinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Tampere.
- Alasuutari, Pertti** (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Vastapaino, Tampere.
- Dalton, Russell J.** (2004), Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies. Oxford University Press 2004.
- Forma, P.** (1998), Mielipiteiden muutos ja pysyvyys. Suomalaisten mielipiteet hyvinvointivaltiosta, sosiaaliturvasta ja hyvinvointipalveluista vuosina 1992 ja 1996. Stakes, raportteja 222, Helsinki.
- Forma, P., Pirttilä J. & Uusitalo, R.** (2006), Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Talous & yhteiskunta 34(2006): 4. 40–45.
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki & Wass, Hanna** (2005), Äänestysosallistuminen. Teoksessa Vaalit ja demokratia Suomessa (toim. Heikki Paloheimo). Helsinki, WSOY. 119–146.
- Grönroos, Christian** (1987), Hyvään palveluun. Palvelun kehittäminen julkishallinnossa. Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Suomen kaupunkiliitto ja Suomen kunnallisliitto. Helsinki.
- Habermas: Critical Debates.** Edited by John B. Thompson and David Held. Cambridge, Mass: MIT Press, 1982.
- Hautamäki, Antti, Mäkelin, Matti, Savaspuro, Timo, Seppänen, Tapani & Vepsäläinen, Ari** (1990), Palvelustrategiat julkisessa hallinnossa. Hyvinvointi 1990-luvulla. Sitra. Jyväskylä.
- Hautamäki, Antti & Lemola, Tarmo** (toim.) (2004), Suomi uuteen nousuun. Innovaatiot ja osaaminen huipputasolle. Sitra. Helsinki.
- Helkama, K. & Seppälä, T.** (2006), Arvojen muutos Suomessa 1980-2000. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Raekallio (toim.) Uusi jako: kuinka Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta. 131-155. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoitotakuu.** Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnankertomukset 167/2008. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Hyvärinen, Olli & Lith, Pekka** (2008), Kilpailuttamisen laajuus ja taustatekijät Suomen kunnissa. Kunnallisanalan kehittämissäätö. Vammala.
- Inglehart, Ronald** (1997), Modernization and post-modernization: Cultural, economic and political change in 43 societies. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo** (2002), ”Hyvinvointivaltio ja tietoyhteiskunta.” [Kansalaisfoorumi: http://www.kansalaisfoorumi.net/sivu.php?artikkeli_id=76 25.10.2003]
- Järveläinen, Petri & Mäkinen, Virpi** (2007), Suomalaisen hyvinvoinnin köyhyys ja rikkaus. Teoksessa Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiosta (toim. Juho Saari ja Anne Birgitta Yeung). Helsinki, Yliopistopaino. 76–93.
- Karvonen, Sakari & Rimpelä, Matti** (2002), Kuntatyypin mukaiset erot nuorten hyvinvoinnissa ja terveydessä. Yhteiskuntapolitiikka 67(2002):5. 403–414.
- Karvonen, Sakari & Rintala, Taina** (2004), Alueellisten hyvinvointierojen kasvu jatkuu. Yhteiskuntapolitiikka 69(2004):2. 159–170.
- Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki** (2005), Demokratian näkymiä Suomessa. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), Vaalit ja demokratia Suomessa. Wsoy, Porvoo, 290–304.
- Kasvio, Antti** (1997), Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Espoo.
- Kääriäinen, Juha** (2003), Alueelliset hyvinvointierot. Onko mittarilla väliä? Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003):4. 397–406.
- Moisio, Pasi, Karvonen, Sakari, Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti** (toim.). Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes, M253.

- Helsinki, 2008.
- Muuri, Anu** (2007), Vaikuttaako palveluiden käyttö mielipiteisiin sosiaalipalvelujärjestelmästä? *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2007):1. 22–34.
- Nurminen, Eija** (1997), *The Change in the Welfare society*. University of Helsinki, Lahti Research and Training Centre. OECD: Briefing note for OECD Health Data 2008: How Does Finland Compare 17.11.2008 http://www.oecd.org/country/0,3377,en_33873108_33873360_1_1_1_1_1,00.html
- Peters, B Guy** (2003), ”The Changing Nature of Public Administration: From Easy Answers to Hard Questions.” Artikkelijulkaisussa *Viesoji Politika* ja *Administravimas*. Tsekin tasavalta.
- Pierre, Jon & Peters, B Guy** (2000), *Governance, Politics and the State*. Political Analysis Series. Englanti.
- Pohjanheimo, E.** (1997), Arvojen muutos, työ ja sosiaalinen tausta. Tutkimus työikäisistä pyhtäläisistä 1982–1993. Research reports, 1/1997, Department of Social Psychology, University of Helsinki.
- Puohiniemi, M.** (2002) *Arvot, asenteet ja ajankuva*. Limor, Vantaa.
- Puoskari, Pentti** (1996), Transformation of the public sector. A comparative study of the British and Finnish developments from the late 1970s to the early 1990s. Ministry of Finance, Helsinki.
- Putnam, Robert** (1996), The Strange Disappearance of Civil America. *The American Prospect*, 24: 24–48.
- Putnam, Robert** (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Renewal of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rajala, Tuija, Tammi, Jari & Meklin, Pentti** (2008), Kilpailutuksen näkyvät ja näkymättömät kustannukset. Kunnallisuuden kehittämissäätiö. Vammala.
- Salomaa, V., Miettinen, H., Niemelä, M., Ketonen, M., Mähönen, M., Immonen-Räihä, P., Lehto, S., Vuorenmaa, T., Koskinen, S., Palomäki, P., Mustaniemi, H., Kaarsalo, E., Arstila, M., Torppa, J., Kuulasmaa, K., Puska, P., Pyörälä, K. & Tuomilehto J.** (2001), Relation of socioeconomic position to the case fatality, prognosis and treatment of myocardial infarction events; the FINMONICA MI Register Study. *Journal of Epidemiology and Community Health* 2001;55(7). 475–82.
- Savolainen, Suvi** (2004), Selvitys julkisten palvelujen kilpailuttamiskokemuksista Ruotsissa. Kunta-alan ammattiliitto KTV.
- Schwartz, S. H.** (1992), Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
- Saari, Juho** (2008) Sosiaalipolitiikan uudistaminen murroskausi. Esitelmä 7.2.2008 Paasitorni, Helsinki
- Saari, Juho & Yeung, Anne Birgitta** (2008), Altruismi ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Juho Saari ja Anne Birgitta Yeung (toim.), *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa*. Helsinki, Yliopistopaino. 115–135.
- Sosiaalibarometri 2007**. Ajankohtainen arvio kansalaisten hyvinvoinnista, palveluista ja palvelujärjestelmän muutoksesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.
- Sveriges kommuner och landsting** (2008), *Svensk sjukvård i internationell jämförelse*. www.skl.se/publikationer
- Temmes, Markku** (1994), Eurooppalaiset esikuvamme. Uudistuvan hallintoajattelun lähteillä. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki.
- Temmes, Markku** (1995), *Julkinen johtaminen*. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Temmes, Markku, Ahonen, Pertti & Ojala, Timo** (2002), ”Suomen koulutusjärjestelmän hallinnon arviointi” [OPM: http://www.minedu.fi/julkaisut/pdf/koulhall_arv/koulhall_arv.pdf]
- Teperi, Juha & Keskimäki, Ilmo** (2007), Terveyspalvelujen kohdentumisen oikeudenmukaisuus. Teoksessa *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa* (toim. Juho Saari ja Anne Birgitta Yeung). Helsinki, Yliopistopaino. 274–291.
- Tiihonen, Seppo** (2007), Julkinen sektori demokratian ja tehokkuuden ristipaineessa. Teoksessa Paula Tiihonen ja Risto Harisalo (toim.) *Monen monta demokratiaa*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2007. Helsinki. Edita. 58–84
- Valtiontalouden tarkastusviraston toimintakertomukset 167/2008**: Hoitotakuu. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Weber, Max** (1978) *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. Edited by Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley.

Virtanen M., Kurvinen T., Terho K., Oksanen T., Peltonen R., Vahtera J., Routamaa M., Elovainio M. & Kivimäki M. Work Hours, Work Stress, and Collaboration Among Ward Staff in Relation to Risk of Hospital-Associated Infection Among Patients. *Medical Care*, 2009 Jan 27.

Wrede, Sirpa; Henriksson, Lea; Horst, Håkan (toim.) Care work in crisis: reclaiming the Nordic ethos of care (2008). Studentlitteratur.

LISÄKSI

Tutkimusaineistot

European Social Survey, ESS, 2004–05.

FSD2269 Vuoden 2007 eduskuntavaaleista koottu kansallisen vaalitutkimushankkeen pääaineisto, koonnut Taloustutkimus Oy, nuorten haastattelut rahoitti Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta.

FSD2248. ISSP 2006: valtion tehtävät IV: Suomen aineisto. Blom, Raimo & Melin, Harri & Tanskanen, Eero. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, 2007.

Lehdet

Helsingin Sanomat 14.5.2008 ja 21.5.2008 (kysely suomalaisten huolenaiheista; uutinen ja pääkirjoitus).

Kuntalehti 15.10.2008 (Matti Vanhasen haastattelu).

Länsiväylä 15.10.2008 (Kysely peruspalvelujen järjestämisestä).

Esiintymiset

Lahti, Martti, mies- ja mediatutkija 22.2.2008 Yle uutiset.

Saari, Juho 7.2.2008 Paasitornissa, luennon aihe Sosiaalipolitiikan uudistaminen murroskausiina – Mitä menneisyydestä voi oppia tulevaisuuden varalle?

Tilastokeskus

Tilastokeskus 5.3.2008 ja 15.3.2008:

Määräaikaisia työsuhteita kaikista työsuhteista:

http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2008/01/tyti_2008_01_2008-02-19_tau_014_fi.html

Määräaikaisia työsuhteita uusista työsuhteista:

http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2007/12/tyti_2007_12_2008-01-22_tau_040_fi.html

Tuloerojen kasvusta:

http://www.tilastokeskus.fi/til/tjt/2005/tjt_2005_2007-05-16_tie_001.html

Kuluttajien luottamuksesta talouteen:

http://www.tilastokeskus.fi/til/kbar/2008/02/kbar_2008_02_2008-02-27_tie_001.html